

Factsheet Joods-religieus slachten

Samenvatting

Dier – Mens

De PvdD wil aan dieren mensenrechten toekennen. Dit is de grondslag voor het wetsvoorstel. Echter, hoe belangrijk dierenwelzijn ook is, een dier is geen rechtssubject, maar een (bijzonder) rechtsobject (advies Raad van State (31 571-4 par. 1).

Als het dier gelijk staat aan de mens, heeft de mens niet het recht het dier te houden, laat staan voor consumptie te doden; op welke wijze ook! Alleen daarom al kan het PvdD-wetsvoorstel onmogelijk gesteund worden.

Wetenschappelijk onderzoek - onvoldoende gefundeerde conclusies

- Bij de beargumentering van het verbod op onbedwelmd slachten, baseert de indiener zich op onevenwichtige en wetenschappelijk onvoldoende gefundeerde conclusies. Zij gaat bovendien voorbij aan onderzoek van gezaghebbende wetenschappers, dat de Joods-religieuze slacht als zeer humaan en diervriendelijk beoordeelt.
- In het Initiatief-Thieme en ondersteunende onderzoeken worden wetenschappelijk ongefundeerde en onbewezen aannames gedaan over begrippen als “lijden” en “pijn”. Tevens wekt het voorstel de oneigenlijke schijn van consensus onder wetenschappers over het (verlies van) bewustzijn bij dieren na het onbedwelmd toebrengen van de halssnede. Zo wordt er een ondeugdelijke basis gepresenteerd voor de beoogde verplichting tot voorafgaande bedwelming en een feitelijk verbod op de sjechieta.

Feiten en fictie rond de sjechieta (Joods-religieuze slacht)

- Waar de wetgever van mening is dat het onbedwelmd ritueel slachten volgens de Joodse ritus op gespannen voet zou staan met het dierenwelzijn, zal eerst moeten komen vast te staan *dat* deze dierenvriendelijk *is*, vermijdbare pijn teweeg brengt en vermijdbaar leed aan dieren veroorzaakt, alvorens dit bij wet te verbieden.
- De onbedwelmd slacht vertegenwoordigt minder dan 1% van het totale aantal in Nederland geslachte dieren. Voor het dierenwelzijn zet een verbod op onbedwelmd slachten geen zoden aan de dijk. De sjechieta (Joods-religieuze slacht) in ons land is bovendien minder dan 1 promille van de onbedwelmd geslachte dieren, namelijk slechts 1.000 - 2.000 dieren per jaar.
- Het Initiatief-Thieme suggereert een te verwaarlozen onderscheid tussen de sjechieta en de slacht volgens de islamitische ritus. Daarmee wordt voorbij gegaan aan essentiële Joods-wettelijke uitgangspunten op het gebied van opleiding, vakbekwaamheid, toetsing, toezicht, kwaliteitscontrole en de verankering van het dierenwelzijn in de Joodse wet- en regelgeving.
- Het slachten behoort, net als het houden van rust op de Sabbat, het onderwijs en het begraven tot de kern van de Joodse identiteit. Er is voor religieus levende Joden geen alternatief om vlees te eten dan vlees dat is geslacht door middel van een halssnede en verbloeding. Bedwelming is hierbij niet toegestaan. Ook bedwelming die reversibel is, laat het Jodendom niet toe.
- Ten aanzien van met name de Joodse godsdienst en de Joodse gemeenschap gaat de indiener uit van onjuiste uitgangspunten en veronderstellingen.

Vrijheid van godsdienst

- Een feitelijk verbod op onbedwelmd slachten vormt een ernstige inperking van de godsdienstvrijheid, zoals deze is vervat in de Grondwet en het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens en al 375 jaar door de Joodse gemeenschap in Nederland wordt beleefd. Het is feitelijk geen beperking van dit recht, maar een totale ontzegging van dit recht. Een verbod op deze geloofsuiting is bovendien pure symboolpolitiek, die een minderheid in de samenleving onevenredig zwaar en gevoelig zou treffen.

Factsheet Joods-religieuze slachten

Een niet-uitputtend overzicht van feiten en argumenten voor het behoud van de sjechieta (Joods-religieuze slacht) in Nederland en tegen het Initiatief-Thieme tot wijziging van de Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren in verband met het invoeren van een verplichte voorafgaande bedwelming bij ritueel slachten.

1. Wetenschappelijk onderzoek

De sjechieta wordt door meerdere gezaghebbende wetenschappers beschouwd als de meest humane slachtmethode, diervriendelijker dan bedwelmd slachten (met een schot in de kop van het dier). Indiener geeft onderzoeken die deze opvatting ondersteunen in de Memorie van Toelichting geen ruimte en weegt deze dan ook niet mee. Waar sommige van deze wetenschappers door de veelgeciteerde eenzijdige verklaring van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Dierengeneeskunde (KNMvD) worden genoemd, laat de KNMvD hun opvattingen vreemd genoeg onvermeld.

In het standpunt van de KNMvD van 15 maart 2008 worden onder de literatuurlijst punt 9 en 10 de wetenschappers S.D. Rosen, T. Grandin en J.M. Regenstein weliswaar genoemd, maar naar hun ondersteunende argumenten voor de sjechieta wordt in de verklaring niet verwezen. In de Nota van 7 juni 2010 (blz. 4, 5) verklaart de indiener: "Initiatiefnemer heeft op basis van genoemde rapporten de conclusie getrokken dat onbedwelmd ritueel slachten een onaanvaardbare aantasting van het welzijn van dieren oplevert. Initiatiefnemer heeft geen rapporten kunnen vinden die deze conclusies duidelijk weerleggen."

Hieronder zal evenwel nader worden ingegaan op de door de KNMvD genoemde literatuurstudie van Rosen in het gezaghebbende *The Veterinary Record* (12 juni 2004, 759-65) van The British Veterinary Association, waarin op de onderzoeksresultaten van Grandin en Regenstein en anderen uitgebreid wordt ingegaan. In dit artikel bespreekt Rosen de gedragsreacties van dieren ten opzichte van de sjechieta en de neurofysiologische onderzoeken die relevant zijn voor de beoordeling van pijn.

Wenselijkheid van voorafgaande bedwelming is gevoelsmatig, niet wetenschappelijk

*It has been commented by some in discussions on animal welfare that, while it is accepted that there is no scientific evidence of Shechita being painful, prestunning is nevertheless desirable because the animal should be given 'the benefit of the doubt.' There is an assumption (even described by some as a 'tenet of belief') that stunning before slaughter is a kindness to the animal. **The argument underpinning this has been said to be 'intuitive'. This, though, is an unreliable measure, to say the least. 'Intuitive' in this context equals 'unscientific'; it might also equal 'irrational' or, worse still, 'untrue'.***

Geen stress voorafgaand aan de halssnede

*There is no direct evidence of behavioural signs of stress in anticipation of Shechita. **The restrained animal is calm and still before the act of Shechita, probably due to calm and purposive handling.** A further pointer to the efficacy of restraint in this fashion is the fact that it has been adopted by a number of non-Shechita slaughtermen.*

Snel verlies van bewustzijn

*After the Shechita incision, blood loss is extremely rapid. In Dukes's classical studies (Dukes 1958¹), 33 per cent of the animal's entire blood volume was lost in approximately 30 seconds and 50 per cent within one minute. The decrease in blood flow to the brain has been measured by means of a manometer placed in the internal maxillary artery, and the fall in blood pressure in the brain has been shown to be greater than the fall anywhere else in the arterial tree (Spörri 1965²). As a consequence, **flow through this artery was zero after Shechita. These rapid and important falls in blood pressure were associated with loss of consciousness within a few seconds.***

¹ DUKES, H. H. (1958) A study of blood pressure and blood flow in the vertebral arteries of ruminants. Report to the Humane Slaughter Advisory

² SPÖRRI, H. (1965) Schächten und Tierschutz. DVM thesis, University of Zürich, Switzerland

Geen pijn tijdens of na de halssnede

Grandin (1994³) reported that before Shechita, at the moment of the incision, and immediately after Shechita there was no flinching and no reflex defence response suggestive of any sensation of pain. Bager and others (1992⁴) also observed a lack of flinching. It can be deduced, therefore, that **the incision itself is not painful**. The animals studied by Grandin were in a restraining pen, but not constrained to the extent that such movements would have been impeded. **The lack of a response to the Shechita incision is in contrast to the observable effects of inflicting such painful stimuli as ear tagging or, possibly, captive bolt stunning.**

Een chirurgische incisie

Considering the situation with Shechita, the starting point is, indeed, an animal which is conscious up to the moment of the act of Shechita, but **the drastic and rapid fall in cerebral blood flow immediately after the Shechita incision inactivates the cerebral cortex by depriving it of its blood supply, leading to a rapid loss of consciousness**. Also, the exquisite sharpness of the Chalaf [slaughterer's knife], coupled with the smoothness of the incision, mean that, **as for a surgical incision, there is minimal stimulation of the incised edges, typically below a level adequate to activate the pain pathways. The latter is analogous to the frequent experience of surgeons who have cut themselves in the course of an operation and only noticed it well after the event.** It will also be recalled that proper attention to the halachic requirements during Shechita also contributes to the lack of stimulation of the incised edges.

Conclusie

Shechita is a painless and effective method by which to stun and dispatch an animal in one rapid act.

Zoals Rosen terecht concludeert, bestaat de sjechita uit één gecombineerde handeling waarbij verdoving en doding tegelijkertijd plaatsvinden. Dit in tegenstelling tot de reguliere slacht, die bestaat uit twee handelingen: bedwelming (middels een schot door de kop van het dier) gevolgd door een aparte handeling die de dood tot gevolg heeft.

De reguliere slacht, met voorafgaande bedwelming, geeft – alleen al doordat er twee aparte handelingen moeten plaatsvinden - meer kansen op fouten, die dierenleed tot gevolg hebben dan de sjechita, die wordt uitgevoerd door een hoogopgeleide slachter met een chirurgisch instrument en een principiële – uit geloofsovertuiging - respectvolle attitude ten opzichte van het dierenwelzijn.

Indiener legt in de Memorie van Toelichting onevenredig veel nadruk op de eenzijdige verklaring uit 2008 van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Dierengeneeskunde (KNMvD), zonder kritische kanttekeningen te plaatsen bij deze grotendeels suggestieve verklaring en de selectieve onderbouwing.

De vooringenomenheid van de KNMvD blijkt o.a. door haar oordeel over toepassing van etikettering, hetgeen een consumentenzaak is en niet een van diergeneeskundigen. Ook citeert de KNMvD veelvuldig de verklaring van de even vooringenomen Federation of Veterinarians of Europe, dat iedere pagina van haar position paper *Slaughter of animals without prior stunning* afsluit met het even ongenueanceerde als veelzeggende statement: "FVE is of the opinion that the practice of slaughtering animals without prior stunning is unacceptable under any circumstances." Hieronder enkele citaten uit de Memorie van Toelichting, gevolgd door relevante kanttekeningen.

"Diverse dierenorganisaties zoals de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD) en de Federation of Veterinarians in Europe (FVE) spreken van een onaanvaardbaar dierenleed." [MvT, 1]

- **Beide organisaties vullen niet een dier-medisch of zelfs wetenschappelijk, maar een *ethisch* oordeel, gebaseerd op de humanisering van het dier. Bovendien zijn zowel het begrip "dierenleed" als de kwalificatie "onaanvaardbaar" subjectief. Zij worden niet nader (wetenschappelijk) onderbouwd en duiden op een hoge mate van vooringenomenheid.**

³ GRANDIN, T. (1994) Euthanasia and slaughter of livestock. *Journal of the American Veterinary Medical Association* **204**, 1354-1360

⁴ BAGER, F., BRAGGINS, T. J., DEVINE, C. E., GRAAFHUIS, A. E., MELLOR, D. J., TAVENER, A. & UPSDELL, M. P. (1992) Onset of insensibility at slaughter in calves: effects of electroplectic seizure and exsanguination on spontaneous electrocortical activity and indices of cerebral metabolism. *Research in Veterinary Science* **52**, 162-173

“Na het aanbrenge van de halssnede treedt niet onmiddellijk bewustzijnsverlies op. De periode tot het intreden van bewustzijnsverlies kan in lengte sterk variëren afhankelijk van de diersoort, de wijze van het aanbrenge van de halssnede en de manier van verbloeden. Bij runderen en schapen kan deze periode oplopen tot twee minuten (KNMvD, 2008: 3, 4, 5, 6, 13, 14, 15)” [MvT, 2, 5]

- **Het rapport van de Animal Sciences Group, Wageningen UR (Rapport 161, september 2008) *Ritueel slachten en het welzijn van dieren* beschrijft (blz. 17): “De bloeddruk daalt na toediening van de halssnede scherp en de bloedtoevoer naar de hersenen valt uit, waardoor het dier al snel het bewustzijn verliest.”**

“Bij runderen wordt bij de halssnede de arteria vertebralis niet doorgesneden. (KNMvD, 2008: 4)” [MvT, 2]

- **De arteria vertebralis verstrekken na het uitvoeren van de sjechieta geen bloed meer aan de hersenen. De rete mirabilis wordt via andere arteria niet meer gevoed na de halssnede omdat deze zijn doorgesneden, waardoor de bloeddruk wegvalt en het bloed ook vanuit de niet-doorgesneden arteria vertebralis niet meer naar de hersenen stroomt. Door bloedgebrek verliest het rund zijn bewustzijn.⁵**

“Het uitselcteren, verplaatsen en fixeren bij onbedwelmd slachten neemt over het algemeen meer tijd in beslag dan bij een regulier slachtproces. In de meeste gevallen zijn verregaande maatregelen nodig om het dier te fixeren. Zo worden runderen voorafgaand aan het toebrengen van de halssnede met behulp van een kantelapparaat in zij- of rugligging gebracht. Schapen en geiten worden in een speciale <restrainer> of op een burrie op de rug liggend vastgehouden.” [MvT, 4]

- **Het uitselcteren, verplaatsen en fixeren bij onbedwelmd slachten is met uitzondering van het gebruik van het kantelapparaat en de restrainer, gelijk aan het uitselcteren, verplaatsen en fixeren bij de reguliere slacht.**
Het goed fixeren van het dier is een bewijs van de zorg van de Israëlitische ritus om het dier zoveel mogelijk leed te besparen.

“De KNMvD concludeert dat de wijze van uitselcteren, verplaatsen en fixeren op gespannen voet staat met artikel 3 van het Besluit ritueel slachten. Daarin is conform de Richtlijn (EU) nr. 93/119 bepaald dat bij verplaatsen, onderbrengen, fixeren, slachten of doden de dieren elke vermijdbare opwinding of pijn, elk vermijdbaar lijden en alle vermijdbare verwondingen moeten worden bespaard.” [MvT, 4]

- **Anders dan de indiener, maakt de Richtlijn bij de beschrijving van het proces gebruik van de kwalificatie “vermijdbare” bij de beschrijving van de sensaties opwinding, pijn en lijden en bij verwondingen. Kennelijk doelt de KNMvD hier met name op de onderdelen *verplaatsen* en *onderbrengen* waar het vermijdbare aspect (denk aan het gebruik van o.a. stokken en schokapparaten, het aanwezige aantal dieren, gebrek aan water, gebrek aan rust na transport) wel degelijk een probleem is op de slachthuizen. Dit heeft echter niets van doen met de rituele slacht.**

“Tijdens de periode van verbloeden is het dier voor een deel bij kennis en is er zeer waarschijnlijk sprake van onnodige pijn en lijden vanwege o.a. [...] de mogelijkheid van stress als gevolg van een plotselinge bloeddrukdaling (KNMvD, 2008: 3,5).” [MvT, 5]

- **Het gebruik van “een deel”, “zeer waarschijnlijk”, “onnodig”, en “mogelijkheid” tonen aan dat het standpunt van de KNMvD niet geobjectiveerd is en doorspekt is van ongefundeerde waardeoordelen die – voor zover al aanwezig – niet meer dan een flinterdunne wetenschappelijke basis hebben.**

“Op basis van wetenschappelijk onderzoek blijkt dat bij dieren die bij bewustzijn geslacht worden, het dierenwelzijn meer is aangetast dan bij het reguliere slachtproces (KNMvD, 2008: 3, 6, 7).” [MvT, 5]

- **De vraag die hierbij moet worden gesteld is die van de mate van bewustzijn waarin de dieren verkeren, een onderwerp waarover de meningen onder wetenschappers sterk verschillen. Hier wordt ook de suggestie gewekt dat bij de reguliere slacht de dieren na bedwelming (een schot in de kop van het dier) niet bij bewustzijn verkeren.**

⁵ ROSEN, S.D., the Veterinary Record, 2004, 761

Het veelvuldig in de Nota (Nr. 7) van 7 juni 2010 geciteerde onderzoek van de Animal Sciences Group van UR Wageningen (Rapport 260: Indicatoren voor bewusteloosheid”, september 2009) in opdracht van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit slaagt er allerminst in de vooronderstelling te onderbouwen dat slachten na bedwelming beter is dan onbedwelmd slachten.

Ook overige relevante beleidsonderbouwende stukken van de UR Wageningen zijn grotendeels gestoeld op veronderstellingen en aannames en kunnen daarom de toets der (wetenschappelijke) kritiek niet doorstaan. Hieronder wordt – uitdrukkelijk niet uitputtend - ingegaan op enkele van deze rapporten.

Rapport 161 “Ritueel slachten en het welzijn van dieren; een literatuurstudie” (sept. 2008, Kijlstra en Lambooi)

Algemeen

- Vraagstelling en doelstelling van deze literatuurstudie ontbreken.
- Solide adviesorganen (zoals bijvoorbeeld de Gezondheidsraad) kennen een *peer review* systeem en redactionele begeleiding, die hier kennelijk heeft ontbroken. Op dergelijke rapportages mag men geen beleid baseren.
- **Deze rapporten voldoen niet aan de eisen die aan beleidsonderbouwende wetenschappelijke rapportages mogen en moeten worden gesteld.**
- “Zimmerman daarentegen stelt dat het onbedoeld toebrengen van een messnede bij de mens pas na meerdere seconden tot minuten een pijngevoel oplevert. Tevens meent hij dat tijdens de onbedwelmd slacht een dier in shock kan raken, waarbij endogene stoffen vrijkomen die een eventueel pijngevoel zouden onderdrukken (Zimmerman, 2005).” [pag. 17]
Dit punt wordt niet in de conclusies overgenomen.
- **“Niet duidelijk is of deze vorm van pijnonderdrukking bij alle dieren binnen een soort voorkomt. Het ontbreken ervan zou zeer ernstig leed kunnen betekenen.” [Pag. 17]
Een suggestieve uitspraak, die in het rapport niet wordt bewezen.**
- “Het doorsnijden van zenuwen in de halsstreek, waaronder de N. phrenicus, zou kunnen leiden tot een sensatie van ademnood of verstikking (von Wenzlawowicz, von Holleben, 2007). Doordat ook de luchtpijp is doorsneden kan het dier angst en pijn gevoelens niet uiten door te vocaliseren.” [Pag. 17]
Opnieuw: suggestieve en niet-gevalideerde uitspraak. Deze aanname wordt in het rapport niet bewezen.
- **“Aangezien de zenuwbanen in het ruggenmerg intact blijven, wordt ervan uitgegaan dat de dieren dit als stressvol zullen ervaren (Gregory, 2008).” [Pag. 21]
Ook hier is er sprake van een veronderstelling, die niet wordt bewezen.**
- **“Tijdens het verbloeden kan bloed in de luchtpijp en longen terechtkomen. Dieren die nog bij bewustzijn zijn moeten dat als ernstig ongerief ervaren. Het voelt aan als stikken.” [Pag. 26]
Een dergelijke ongenueanceerde uitspraak hoort niet in de conclusie van een wetenschappelijk rapport thuis.**
- **“Diverse islamitische en joodse organisaties blijken bepaalde vormen van bedwelmd ritueel slachten te accepteren.” [Pag. 26]
Deze conclusie is voor wat betreft de Joods-religieuze slacht pertinent onwaar.**

Rapport 398: “On restraining neck cutting or stunning and neck cutting in pink veal calves” (september 2010, E. Lambooi, J.T.N. van der Werf, H.G.M. Reimert en V.A. Hindle).

- “The different religious groups have established their own rules.”
De opdracht van dit rapport luidt: “Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en voedselkwaliteit. BO-07-011-038-004 *Bedwelmd ritueel slachten van runderen volgens de Islamitische ritus.*”
Bovenstaande opmerking hoort hier niet thuis nu het onderzoek zich tot de islamitische slachtritus zou behoren te beperken. Het rapport is dan ook niet relevant voor of van toepassing op de slacht volgens de Joods-religieuze slacht.

- De uitwerking (ritueel slachten van rosé kalveren) strookt niet met de opdracht (bedwelmd ritueel slachten van runderen volgens de Islamitische ritus).
- **De grondslag voor dit rapport is gebaseerd op aannames en niet conclusieve wetenschap, zoals blijkt uit de preface:**
The question remains whether or not the animals suffers during exsanguination. It is difficult to measure pain in an animal and results from different experiments show a different duration of consciousness after the neck cut.
- **De onderzoekers gaan in het voorwoord hun boekje ver te buiten** door uitspraken als:
 “The government should establish requirements for handling during ritual slaughter and facilitate a dialogue with those religious groups involved.”
 Dergelijke beleidsadviezen horen in een wetenschappelijk rapport niet thuis.
- “Tevens zijn bloed waarden gerelateerd aan de energievoorziening gemeten.”
Uit het rapport blijkt niet waarom deze metingen zijn verricht en wat men hiermee heeft willen onderzoeken noch wat de aan de onderzoeksopdracht gerelateerde uitkomsten zijn.
- “Het verdient aanbeveling om fixeren, verdoven en aan snijden op een dragende restrainer met aan het einde een kopfixatietoestel te laten plaats vinden bij runderen om de stress tijdens het draaien te voorkomen.”
Of en hoe stress is onderzocht, blijkt niet uit het rapport. Ook is in het onderzoek niet onderzocht in welke mate het dier stress heeft als het wordt geslacht terwijl het voor die slacht niet eerst in een rotatiebox wordt geplaatst, maar op een dragende restrainer met een kopfixatietoestel.
- **“Uit de literatuur en het huidige onderzoek blijkt dat bewustzijn bij runderen na alleen een halssnede gemiddeld ongeveer 1,5 minuut aanhoudt en kan oplopen tot 4 minuten. Gedurende deze periode kan het dier mogelijk pijn ervaren.”**
Deze uitspraak is tendentius, niet bewezen, niet onderbouwd en wordt ook niet op basis van dit onderzoek vastgesteld. Het komt in het onderzoek als zodanig niet aan de orde.
De periode van bewusteloosheid tussen bedwelmen en dood (of herstel) is met de huidige technieken moeilijk direct meetbaar (Savenije, 2002) en zeker niet meetbaar onder commerciële slachterijomstandigheden (Wageningen UR Livestock Research, “Indicatoren voor bewusteloosheid”, september 2009).
- “The neck cut has to be performed in two fluent movements, but during Jewish slaughter a mean of 3.2 cuts were needed and with Halal slaughter a mean of 5.2 cuts was reported.”
Het onderzoek gaat niet over de Joods-religieuze slacht.
Dit is een foutieve voorstelling van zaken. De halssnede wordt conform de richtlijn “in één vloeiende heen- en-weerbeweging” uitgevoerd. De suggestie dat het er twee zijn of zelfs moeten zijn is onjuist.
- “The aim of this study is to assess brain and heart activity during restraining and rotating the animal 90°, 120° or 180° and before and after neck cutting, neck cutting followed by captive bolt and electrical stunning before neck cutting.”
Het doel van het onderzoek wordt hier gedefinieerd. Er ontbreekt echter een voorafgaande vraagstelling. Hier vindt ongeoorloofde omdraaiing plaats: er worden eerst metingen verricht en men komt dan met aanbevelingen die niet op grond van meetresultaten zijn te trekken.
- “Correlation dimension analysis is a relatively new technique that has been customized to measure depth of anesthesia in humans (Broek, 2003). It is suggested that a reduction in CD to 60% of the baseline value was an indicator of unconsciousness (Broek, 2003).”

CD analyse wordt in dit rapport als maat ingevoerd. Dit is, zoals het rapport aangeeft, een nieuwe methode die alleen nog bij anesthesie van mensen wordt gebruikt. Er zijn tot nu toe geen “rundgegevens” bekend. Niettemin wordt het overzetten van mens naar kip naar rund in dit rapport moeiteloos gedaan. “It is suggested” is een interpretatie, geen bewijs, dat dit een indicator van bewusteloosheid is. En dan nog bij mensen, niet bij kalveren of runderen.

- “The CD scores and the %power of beta waves varied during waiting and driving to the stunner.”
Dit heeft dus invloed op het experiment. Deze invloed is niet genoemd of gewogen in de resultaten.
- “Both values decreased sharply after captive bolt stunning and the %power of delta and theta waves increased sharply (Table 2a and 2b).”
Er is in dit hoofdstuk geen tabel 2a en geen tabel 2b.
- “Thereafter a slow decrease and increase was observed, respectively (Table 3a and 3b).”
Ook deze tabellen komen in het rapport niet voor.
- **De tekst van de Nederlandse samenvatting en de Engelse summary komt op significante punten niet met elkaar overeen:**

“Belangrijke verhogingen in de bloedwaarden werden aangetoond in de zuurstof druk tussen wachtruimte en ingang van het kantelapparaat en in de BE waarde (maat voor verzuring) na 180° draaien”

“Interesting increases were observed in blood oxygen values between lairage and entrance to the restrainer and in BE values after rotation to 180° “

De geconstateerde verhogingen in de bloedwaarden leiden niet tot conclusies.

“According to the EU Council Directive on the protection of animals, horses, ruminants, pigs, rabbits and poultry brought into abattoirs for slaughter shall be a) moved and if necessary temporarily housed, b) restrained and c) stunned before slaughter. Animals must be restrained in an appropriate manner, so as to spare them any avoidable pain, suffering, agitation, injury or contusions. Placement in the restrainer is potentially very stressful and requires special attendance by the operative. Permitted methods for stunning are 1) captive bolt pistol, 2) concussion, 3) electro-narcosis and 4) exposure to approved gas mixtures. The Directive makes an exception to stunning for ritual slaughter. Some Halal groups accept captive bolt stunning after the cut and/or electrical stunning.”

Deze hele alinea komt merkwaardig genoeg in de Nederlandse samenvatting niet voor.

“After electrical stunning a general epileptiform insult was observed and characterized with EEG by tonic, clonic and exhaustion phases.”

Vertaling van een ernstige constatering m.b.t. bedwelming, ontbreekt in Nederlandse samenvatting.

“Door het draaien tijdens de fixatie steeg de hartslag en veranderde de hartvariabiliteit (daling L/R waarde), waardoor het welzijn mogelijk wordt geschaad.”

“It can be concluded that rotation of the restrainer compromised pink veal calf since the heartbeat rate increased and variability in heartbeat rate fell after rotation.”

Dit is een niet gevalideerde uitspraak. Het betreft voorts geen onderzocht aspect.

2. Feiten en fictie ten aanzien van de sjechieta (Joods-religieuze slacht)

De initiatiefwet suggereert een te verwaarlozen onderscheid tussen de sjechieta en de rituele slacht volgens de islamitische ritus. Daarmee wordt voorbij gegaan aan essentiële Joods-wettelijke uitgangspunten op het gebied van opleiding, vakbekwaamheid, toetsing, toezicht, kwaliteitscontrole en de verankering van het dierenwelzijn in de Joodse wet- en regelgeving. Ook wordt voorbij gegaan aan de significante verschillen in het aantal slachtplaatsen waar - en het aantal dieren dat - op Joods-religieuze wijze worden/wordt geslacht.

“Kosjer slachten en halal slachten lijken sterk op elkaar wat betreft gehanteerde methoden en gebruiken [MvT, 2]”
Dit doet onvoldoende recht aan de onderscheidende werkelijkheid. Sjechieta heeft n.l. volgende waarborgen ter voorkoming van dierenleed.

- De sjechieta wordt uitgevoerd door hoogopgeleide en gekwalificeerde slachters met jarenlange ervaring (in Nederland: minimaal 8 jaar ervaring);
- de Joods-religieuze slachter (sjocheet) is door een religieuze autoriteit geaccrediteerd en staat onder voortdurende controle van de plaatselijke rabbinale autoriteit, Hij krijgt periodieke *peer reviews* van internationale collega's en deskundigen.
- de sjechieta moet worden uitgevoerd op grond van een omvangrijk set aan regels en voorschriften;
- het slachtmes is vlijmscherp en vergelijkbaar met een chirurgisch instrument.
- Het slachtmes wordt voortdurend, tussen iedere slachthandeling door, op scherp gecontroleerd;
- het slachtmes heeft een bepaalde lengte waardoor de halssnede in een minimum aantal vloeiende bewegingen wordt voltooid.

Het Jodendom kent verstrekkende regels voor dierenwelzijn die in de Joodse wetgeving zijn verankerd.

- De verplichting dat dieren rust genieten op de Sabbath (Exodus XX 10);
- Het verbod om een os en een ezel (vanwege hun ongelijke natuurlijke krachten) samen te spannen bij het ploegen (Deuteronomium XXII 10);
- Het gebod om een moedervogel weg te sturen alvorens eieren uit een nest te verwijderen (Deut. XXII 6);
- Het verbod een os te muilbanden als hij dorst (Deuteronomium XXV 4);
- De verplichting dieren (tenminste) de eerste zeven dagen van hun leven niet van hun moeder te verwijderen (Leviticus XXII 27);
- Het verbod om bij groot- en kleinvee de moeder en haar jong op dezelfde dag te slachten (Leviticus XXII 28); De verplichting om een dier van vriend of vijand, dat onder zijn last dreigt te bezwijken, te ontlasten (Exodus XXIII 5, Deuteronomium XXII 4);
- De verplichting om eerst de dieren te voeren alvorens zelf aan tafel te gaan (Deuteronomium XI 15).

“De luchtpijp, slokdarm en slagaders van het dier moeten door middel van een halssnede met een speciaal, vlijmscherp mes in een snelle beweging worden doorgesneden, zodat, volgens het Nederlands-Israelitisch Kerkgenootschap, het dier een langzame en pijnloze dood sterft.” [MvT, 2]

- **Deze onjuiste weergave van feiten is niet afkomstig van het NIK. De Joods-rituele slacht ziet er juist op toe dat het dier een snelle en pijnloze dood sterft.**

“Volgens de kosjere rite is bedwelmen voorafgaand aan de slacht niet toegestaan omdat bedwelmingsmethoden het dier kunnen verwonden. Recent ontwikkelde methoden zoals reversibele elektrische bedwelming leiden niet tot verwondingen, waardoor dit bezwaar is weggenomen.” ...

“Het is dus mogelijk om met respect voor zowel de islamitische als joodse religie dieren te bedwelmen voorafgaand aan de slacht.” [MvT, 2-3]

- **De indiener heeft geen overleg gevoerd met de Joodse gemeenschap (het NIK) over de mogelijkheden van reversibel bedwelmen. In het geval dat wel was gebeurd, zou snel duidelijk zijn geworden dat reversibel bedwelmen zich niet verhoudt tot de sjechieta.**

“Aan de vakbekwaamheid van de uitvoerder van het onbedwelmd slachten worden slechts beperkte wettelijke eisen gesteld waardoor het verkeerd uitvoeren van slachthandelingen extra stress, pijn en leed kan veroorzaken bij de dieren.” [MvT, 5]

- **De eisen die door de Joodse religie worden gesteld aan de slachter zijn daarentegen zeer hoog, waardoor het verkeerd uitvoeren van de slachthandelingen vermijdbaar lijden bij de dieren juist uitsluit.**

“De toepassing van een elektrische schok om de nek te strekken is overigens bij wet verboden. Desondanks wordt deze vorm van slachten [van pluimvee dat ritueel wordt geslacht] nog steeds in Nederland toegepast.” [MvT, 9]

- **In Nederland vond de afgelopen jaren geen sjechieta plaats van pluimvee. Daar waar (in het buitenland) wél sjechieta van pluimvee plaatsvindt, worden de dieren niet in het krat gelaten om na een elektrische shock aan de slachtlijn te worden gehangen, maar individueel uit het krat gehaald, waarna direct de halssnede wordt verricht. De toepassing van een elektrische shock - om de nek te strekken - verhoudt zich niet tot de sjechieta.**

“In Nederland worden momenteel gedurende het hele jaar en tijdens het offerfeest in circa 65 slachtplaatsen dieren onbedwelmd geslacht volgens de Islamitische en Joodse ritus.” [MvT, 9]

- **In Nederland wordt op één slachtplaats op Joods-religieuze wijze geslacht. Het is suggestief om het islamitische offerfeest in dezelfde adem als de Joodse ritus te noemen.**

“Uit de Wijziging regeling aanwijzing slachtinrichtingen 2004 van 20 april 2005 zijn de volgende vastgestelde maximaal aantallen onbedwelmd te slachten dieren voor 2006 af te leiden: runderen 125.000; schapen en geiten 850.000; pluimvee 1.170.000; konijn 25.600; duif 2.000; eend 500. De hier vermelde maximaal aantallen overschrijden de twee miljoen dieren.” [MvT, 9]

- **Uitgaande van dit niet verifieerbare aantal van 2 miljoen dieren, maakt de sjechieta met 1.000-2.000 dieren per jaar slechts 0,5-1 promille uit van de onbedwelmd rituele slacht in Nederland en niet meer dan één-honderdduizendste van het totale aantal per jaar in Nederland geslachte dieren.**

Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap is bereid om haar standpunten nader toe te lichten en mee te werken aan en mee te denken bij het optimaliseren van de omstandigheden rond religieuze slacht in het slachthuis.

3. Vrijheid van godsdienst

De Raad van State laat geen twijfel bestaan over de strijdigheid van het Initiatief-Thieme met de in de Grondwet verankerde vrijheid van godsdienst. Voor zover het verbieden van onbedweld slachten (feitelijk een verbod op de sjechieta) niet al een grondwettelijke inperking is van de vrijheid van godsdienst, zal het door de Nederlands-Joodse gemeenschap zeker zo worden ervaren.

De voornaamste *juridische* argumenten tegen een verbod op onbedweld slachten worden door de Raad van State uitvoerig beargumenteerd. Zij zijn gelegen in de vrijheid van godsdienst zoals vastgelegd in artikel 6 van de Grondwet en artikel 9 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). De Raad stelt terecht dat het rituele slachten van dieren moet worden beschouwd als (in de woorden van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens) een "*essential aspect of practice of the Jewish religion*" (§73 van de zaak "Cha'are Shalom VeTsedek tegen Frankrijk"; hierna: *Cha'are*) en laat zien dat "[het] ongeclausuleerde verbod op ritueel slachten ... deze vorm van godsdienstig belijden niet langer mogelijk maakt".

Allereerst stelt de indiener dat uit de *Cha'are* uitspraak zou blijken dat het recht om te slachten geen kernrecht zou zijn maar een afgeleid recht - slechts *consumptie* zou een kernrecht zijn. Het ontnemen van dit recht (het indiener heeft het - ten onrechte - over "beperken") zou daarom niet op de grenzen van artikel 9 zou stuiten. Het verschil tussen kern- en niet kernrechten volgt echter *noch* uit het EVRM, *noch* uit de *Cha'are* uitspraak. Bovendien miskent de indiener door dit onderscheid het eerder aangehaalde citaat van het Hof dat slachten een "*essential aspect*" is van de Joodse religie. De lezing van de indiener dat het niet de slacht is die een "*essential aspect*" is van de Joodse religie maar de consumptie, is ongefundeerd en onjuist. Voornoemde §73 kan redelijkerwijs niet op een andere wijze gelezen worden dan dat artikel 9 EVRM *in principe* een grondrecht om te slachten geeft.

Nog veel belangrijker echter is dat de indiener de feitelijke constellatie die aanleiding gaf tot de *Cha'are* uitspraak miskent. De wet waar het in *Cha'are* over ging een kende een uitzondering voor de plicht om te verdoven ten behoeve van het slachten in overeenstemming met de Joodse ritus. Het Hof erkent in §76 dat:

"by establishing [this](...) exception ... French law ... intended to ensure effective respect for freedom of religion." De wet waarover geklaagd werd *beperkte* dan ook de vrijheid van godsdienst niet, maar was *"on the contrary caclulated to make provision for and organise its free exercise."* (§76)

Het ging in *Cha'are* enkel over de manier waarop dit (door alle partijen erkende) recht in de Franse context praktisch werd geregeld. Het was louter in dat kader dat het Hof opmerkte dat de getroffen regels geen inbreuk opleverden. Nu er immers geslacht *mocht* worden (en dit *essential aspect* van het Joodse leven dus plaats kon hebben) ging het te ver om van de overheid te eisen dat *iedereen* dat ook maar mocht doen. Nu het vlees van de kwaliteit die de verzoekers verlangden gewoon verkrijgbaar was én de overheid in beginsel deugdelijke afspraken had gemaakt om het recht om te slachten te garanderen, kon niet gesteld worden dat op het recht om te slachten inbreuk was gemaakt.

Geen beperking maar totale ontzegging van dit recht!

In het wetsvoorstel liggen de zaken beduidend anders. Hier wordt wel degelijk het recht om te slachten conform de Joodse ritus miskend. Bovendien is het wetsvoorstel - als gevolgd - geen beperking van dit recht, maar een totale ontzegging van dit recht. Als dit voorstel wet zou worden zou daarmee een eind komen aan 375 jaar sjechieta in Nederland.

Beperkingen van het recht op godsdienstvrijheid zijn alleen toegestaan met inachtneming van de eisen die de Grondwet en verdragen daar aan stellen. De beperking moet zijn ter bescherming van de gezondheid, in het belang van het verkeer en ter bestrijding of voorkoming van wanordelijkheden. Geen van deze aspecten is hier aan de orde. Een inperking op andere gronden, c.q. een totaal verbod zoals thans aan de orde, mist dus een grondslag.

Diverse door indiener gebruikte passages ervaren wij in dit verband als kwetsend.

Allereerst vraagt indiener zich af of - in het licht van de door haar gestelde feiten - er *überhaupt* wel plaats is voor het recht om te slachten op religieuze gronden. Na een paar inleidende opmerkingen over wat in de visie van de indiener het doel van de slacht is zegt zij:

"Zonder op de stoel van de gelovige te hoeven plaatsnemen, kan men wel degelijk deze – in respectvolle dialoog – uitnodigen zich de heden ten dage bekende consequenties te realiseren van het onbedweld slachten en zich te laten overtuigen dat de ook vanuit hun religieuze intentie gefundeerde gerichtheid op het dierenwelzijn met zich meebrengt dat ook bij rituele slacht de dieren eerst (reversibel) bedweld dienen te worden. ... naarmate meer kennis beschikbaar is die ook relevant kan zijn voor de betekenis die gelovigen hechten aan een verrichting, kan die kennis aan deze gelovigen voorgehouden worden en hen daarmee minder ruimte verschaft worden zich op godsdienstvrijheid te beroepen. Het pertinent blijven staan op de noodzaak van onbedweld slachten, kan daarom niet als een 'necessary expression' van godsdienst gezien worden, aangezien er volop alternatieven beschikbaar zijn die naar huidig inzicht dierenwelzijnbevorderend zijn en bovendien stroken met de diervriendelijke intentie achter de rite."

Overschrijding scheiding kerk - staat

Nog voorbijgaand aan het feit dat de indiener hier (in weerwil van de scheiding tussen kerk en staat) wel degelijk op de stoel van de gelovige gaat zitten door zich allerlei oordelen over het doel en de achtergrond van de slacht te permitteren, blijkt hieruit ook dat de indiener het recht om te slachten maar een *relatief* recht vindt waarbij de gelovige verplicht is om zich door feiten te laten overtuigen. Blijkbaar is zij van mening dat - als er genoeg feiten worden gesteld (en ook nog eens feiten die geen feiten zijn, maar wetenschappelijk onbewezen beweringen - het grondrecht verdwijnt. Dit is uiteraard niet het geval. Godsdienstvrijheid is een absoluut recht dat alleen mag worden beperkt op de gronden die in het relevante artikel zijn opgenomen.

Nauw verholen dreigement

Onbegrijpelijk en uiterst pijnlijk ervaren wij dat indiener "*openbare orde en veiligheid*" aangrijpt om het onbedweld rituele slachten tegen te gaan, nu deze wel eens in het gedrang zou kunnen komen omdat de "*dierenbeschermers (die zich tot nu toe vooral gericht hebben om farmaceutische- en bio-industrie)*" zich [mogelijk] gaan richten op plaatsen ... waar veel ritueel geslacht wordt". Nu de aandacht van deze dierenbeschermers zich lang niet altijd heeft afgespeeld binnen de kaders van de wet kan deze passage niet anders worden gelezen dan als een nauw verholen dreigement. Dat is in het licht van Nederlandse geschiedenis – en die van de Joods Nederlandse geschiedenis in het bijzonder – op zijn minst pikant te noemen. Minderheden zijn traditioneel naar Nederland gekomen *juist* om vrij van dreiging hun geloof te kunnen beleven. Dat is dan ook de achtergrond van het grondrecht.

Historische fout

De sjechieta vindt in Nederland al 375 jaar plaats. Gedurende deze eeuwenlange praktijk van deze godsdienstuiting is een verbod op de sjechieta slechts eenmaal uitgevaardigd: op 31 juli 1940 als de eerste maatregel van de bezetter tegen de Joodse bevolking, daarmee welbewust de kern van deze geloofsgemeenschap rakend. Een feitelijk verbod op de sjechieta zou in meerdere opzichten een historische fout zijn.

Samengevat kan de conclusie geen andere zijn dan dat het wetsvoorstel een rechtstreekse inperking vormt van de vrijheid van godsdienst. De Tweede Kamer zou alleen al om die reden het wetsvoorstel niet moeten aannemen.